

РОЗДІЛ 5

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Крусян А. Р.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри конституційного права, доктор юридичних наук,
професор*

ДОКТРИНАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ ОНОВЛЕННЯ (МОДЕРНІЗАЦІЇ) КОНСТИТУЦІЙНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЩОДО ЗАСАД КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Сучасний етап конституційних перетворень в Україні характеризується активізацією конституційно-проектних робіт щодо оновлення (модернізації) Конституції України. Особливе значення у тексті Основного Закону має розділ, присвячений основам конституційного ладу держави.

Системний аналіз вітчизняної конституційно-правової та соціально-політичної практики, зокрема наукове опрацювання таких джерел практики реалізації положень першого розділу «Загальні засади» Конституції України, як судової практики, у тому числі практики Конституційного Суду України, Указів Президента України та рішень Верховної Ради України з питань Конституції України, наочно вказують на практичну необхідність та теоретичну спроможність оновлення конституційних положень щодо засад конституційного ладу з метою їх модернізації та приведення у відповідність з конституційно-правовими реаліями.

Перший розділ «Загальні засади» чинної Конституції України за своїм змістом містить засади (основи) конституційного ладу України. На це вказує Конституційний Суд України, відзначаючи, що розділ I «Загальні засади» Конституції України «закріплює основи конституційного ладу в Україні» (Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/99 від 14 грудня 1999 р. у справі про застосування української мови). Втім не тільки перший розділ Конституції містить засади конституційного ладу, оскільки економічні, політичні, гуманістичні основи конституційного ладу мають своє закріплення і в таких статтях, як ст. 36, 37, 69, 71-74 (відносяться до політичних основ конституційного ладу), ст. 41, 42 (відносяться до економічних основ), ст. 25 (відносяться до гуманістичних основ) Конституції України.

Отже, потребує зміни назва першого розділу «Загальні засади» Конституції України на «Основи конституційного ладу» або «Засади конституційного ладу». Водночас, це буде теоретично вірним та логічно обґрунтованим виключно за умови внесення змін до змісту цього розділу. Отже, слід констатувати, що залежно від назви розділу змінюється змістовне його наповнення. Зокрема, необхідним буде включення до нього окремих

положень з інших розділів чинної Конституції, внесення додаткових положень і зведення цих положень в єдиний блок «засад конституційного ладу» зі зміною розташування та нумерації відповідних статей цього розділу та тексту Конституції України в цілому.

Звідси, конститутивно-методологічного значення щодо створення оптимальної концепції внесення змін до першого розділу Конституції України набуває визначення поняття та змісту конституційного ладу.

Концепт «конституційний лад» є одним з найважливіших та водночас одним з найбільш невизначених у сучасній конституційно-правовій науці. Будучи однією з фундаментальних категорій конституціоналізму, конституційний лад не має свого легального, закріпленого в чинному законодавстві визначення. Втім ця категорія застосовується в тексті Конституції України, наприклад, в ст. 5, 17, 37.

Пропонується як робочий інструментарій використовувати таке доктринальне визначення конституційного ладу, як конституційно закріплена (заснована на конституційно закріплених засадах) та реально існуюча система організації держави та суспільства (державного та суспільного ладу), що визначає та забезпечує політико-правові основи формування сучасного українського конституціоналізму.

В основі такого розуміння застосовано концептуальний підхід до конституційного ладу як політико-правового явища державно-правової та соціальної дійсності, в основі якого постулати громадянського суспільства та демократичної правової держави, що детермінує визначення його сутності та змісту не тільки на формально-юридичному рівні, але й з урахуванням соціально-політичних, економічних, соціокультурних характеристик.

Зміст конституційного ладу інституціоналізується громадянським суспільством і демократичною правовою державою. Таким чином, зміст першого розділу Основного Закону, присвячений засадам конституційного ладу, має бути структурований на «видові» основи конституційного ладу, а саме: основні характеристики Української держави; гуманістичні основи конституційного ладу; політичні основи конституційного ладу; соціально-економічні основи конституційного ладу; національно-культурні основи конституційного ладу; екологічні основи конституційного ладу.

Розділ Конституції, що закріплює основи конституційного ладу, повинен ґрунтуватися на теорії сучасного конституціоналізму, зокрема, з визнанням системи загальнолюдських політико-правових цінностей та визначенням пріоритету прав людини у взаємовідносинах «людина – суспільство – держава» і обов'язком держави визнавати, забезпечувати і захищати ці права.

На підставі викладеного, а також з урахуванням сучасної конституційно-правової теорії та практики, представляється, що основними (пріоритетними) напрямками оновлення (модернізації) положень щодо

основ конституційного ладу є: утвердження влади і суверенітету Українського народу; конституційне закріплення і утвердження принципів сучасного конституціоналізму (принципи верховенства права, верховенства Конституції і законів України, пріоритету прав людини перед іншими соціальними цінностями та інтересами, конституційної законності, конституційного демократизму); модернізація організації публічної влади на основі принципу деконцентрації публічної влади та балансу централізації і децентралізації державного управління; утвердження та конституційне визначення місцевого самоврядування як самостійної форми публічної влади; закріплення принципу соціальної справедливості та інституціонально-правового механізму його забезпечення; утвердження демократичного і гуманістичного вибору народу України; утвердження прихильності України до загальновизнаних норм міжнародного права; сприяння держави утвердженню і розвитку громадянського суспільства; розширення простору індивідуальної конституційно-правової свободи людини і закріплення гарантій від неправового втручання держави чи інших соціальних суб'єктів у сферу цієї свободи.

Пережняк Б. А.

Національний університет «Одеська юридична академія», професор кафедри конституційного права, кандидат юридичних наук, доцент

РЕОРГАНІЗАЦІЯ І МОДЕРНІЗАЦІЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ (НА МАТЕРІАЛАХ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ)

1. Україна є активним учасником інтеграційних процесів у сфері вищої освіти європейських країн. Успішно пройшли експертизу Ради Європи Закони України «Про освіту» і «Про вищу освіту», а також «Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті».

Процеси інтеграції системи освіти України у загальноєвропейській освітній простір відкривають не лише нові перспективи міжнародного співробітництва, але й висувають нові завдання з удосконалення всіх складових системи освіти, особливо вищої школи. Європейський вибір України обумовив нові орієнтації вищої освіти.

У цьому аспекті актуальною є пропозиція передачі всіх відомих вищих навчальних закладів під юрисдикцію Міністерства освіти і науки України, надання справжньої автономної насамперед провідним ВНЗ, які мають статус національних. Це сприятиме підвищенню репутації цих ВНЗ і посиленню їх відповідальності в освітній сфері.

Для оптимального управління О. Чаленко, зокрема, пропонує структурно об'єднати науку та інновації в один блок, а освіту і культуру – в інший.